

МОШ ЭКИНИДА ЎСИМЛИКХЎР ҚАНДАЛАЛАРНИНГ ТАРҚАЛИШИ ВА ЗАРАРИ

Аннотация: согласно исследованиям, проведенным в Ташкентской области, люцерна является основным вредным организмом червей: 18,7-22,4% посевов является основной культурой и в два раза выше, чем повторной, в среднем 42,7-48,4%.

Annotation: according to studies conducted in the Tashkent region, alfalfa is the main pest of worms: 18.7-22.4% of the crops is the main crop and twice as high as the second crop, on average 42.7-48.4%.

Калит сўзлар: мош, ихтисослашган зараркунанда, беда қандаласи, дала қандаласи, ғўза қандаласи, зарарлаш даражаси.

Маълумки, кейинги йилларда республикаимизда мош экинидан олинган маҳсулотларга бўлган эҳтиёж ва талаб кескин ортиб бормоқда.

Мош тупроқ унумдорлигини яхшилайти, унинг илдизларида вегетация давомида азот тўпловчи бактериялар пайдо бўлади. Вегетация даврида об-ҳавонинг қулай шароитларида мош ҳар бир гектар тупроқда 200 кг.гача азот тўплаши мумкин. Шунинг учун ерларни шудгорлаш жараёнида мош илдизларини тупроқда қолдиришни яна бир қарра тавсия этамиз. Мош қурғоқчиликка чидамли, ресурстежамкор экин, уни етиштиришда катта харажат талаб этилмайди. Алмашлаб экиш тизимида мош яхши ўтмишдош экин ҳисобланади. Мош бошоқли дон ва сабзавот ҳамда бошқа бир қатор экинлардан кейин такрорий экин сифатида экиш мақсадга мувофиқдир. Мош экини деярли барча ўзидан кейин етиштирилаётган экинларнинг ҳосилини оширади.

Мош бошқа экинларга қараганда ҳозирги кунда экспорт қилишга жуда қулай озиқ-овқат экинидир. Мош пояси чорвачиликда тўйимли озуқа ҳисобланади, дони эса инсон учун анорганик ва органик моддаларга бойлиги билан бошқа дон экинларидан ажралиб туради. Ҳозирги кунда мошни ғалладан бўшаган кенг майдонларга такрорий экин сифатида экиш учун бир қатор чоратadbирлар амалга оширилмоқда.

Илмий маълумотларга кўра, мош экинида 29 турдан ортиқ зараркунандаларнинг учраши кузатилган. Улар орасида айримларигина экинга жиддий зарар еткази. Бундай зараркунандалар сирасига туганак узунбурунлар, ўримчакканалар, ғўза тунлами, илдиз кемирувчи тунламлар, ширалар, ғовак ҳосил қилувчи нўхат пашшаси, беда қандаласи киради. Мошни асосий зараркунандаларининг зарарли таъсири оқибатида ҳар йили ҳосилдорлик кескин камайиб бормоқда. [1, 2, 3,5].

Қандалалар (яримқаттиқ қанотлилар) (Hemiptera) туркумига мансуб зараркунандалардан мошда 3 тури учраши кузатилди, булардан дала қандаласи - (*Lygus pratensis* L), беда қандаласи - (*Adelphocoris lineolatus* Goes) ва Сурхондарё вилояти шароитида ғўза қандаласи (*Creontiades pallidus* Rfmb.) ҳисобланади. Мош экинида зарар келтираётган қандалалар орасида энг кенг тарқалгани беда қандаласи бўлиб, бу ҳашарот ўсимликнинг шоналаш ва гуллаш даврида гулдони сўриб ташлайди ва натижада гуллар тўкилиб кетади, дуккаклари тўлиқ ривожланмайди [4,5].

Ўсимликшунослик илмий-тадқиқот институти тажриба майдонида, ТошДАУ қошидаги “Қишлоқ хўжалигида инновацион ишланмалар ва маслаҳатлар маркази” ДУК тажриба майдонида мошни эрта муддатда ҳамда такрорий экин сифатида экилган ҳолатида тадқиқотлар олиб бордик. Тажриба натижасига кўра, беда қандаласи мошни асосий экин сифатида экилганда 18,7-22,4 фоизгача зарарлаётгани аниқланди. Қандалалар кучли зарарлаган майдонларда мошнинг гуллари тўкилиб кетиши ва дуккаклари ҳосил бўлмаслиги кузатилди. Такрорий экин сифатида экилганда эса уларнинг зарари икки марта кўп бўлади. Тошкент вилоятидаги тадқиқотларимизда ўсимликхўр қандалаларнинг зарари ўртача 42,7-48,4% ни ташкил этди (1-жадвал).

1-жадвал.

Беда қандаласининг асосий ва такрорий экин сифатида экилган мошда зарарлаш даражаси.

Ўсимликшунослик илмий-тадқиқот институти тажриба майдонида ҳамда ТошДАУ қошидаги “Қишлоқ хўжалигида инновацион ишланмалар ва маслаҳатлар маркази” ДУК тажриба майдонида.

№	Тадқиқот олиб борилган хўжаликлар	Экилган вакти, кун	Ўртача 100 туп ўсимликдаги зараркунандалар сони, дон		Ўсимликнинг зарарланиш, %
			Жами зарар- кунандалар сони, дон	Шундан 100 туп ўсимликдаги зарарланган ўсимликлар сони, дон	
Асосий экин сифатида экилганда					
1.	Ўсимликшунослик ИТИ	2.04.2018	10,2	18,7	18,7
2.	ТошДАУ “Қишлоқ хўжалигида инновацион ишланмалар ва маслаҳатлар маркази” ДУК тажриба майдони	10.04.2018	13,7	22,4	22,4
Такрорий экин сифатида экилганда					
3	Ўсимликшунослик ИТИ	18.06.2018	33,7	42,7	42,7
4	ТошДАУ “Қишлоқ хўжалигида инновацион ишланмалар ва маслаҳатлар маркази” ДУК тажриба майдони	14.06.2018	36,5	48,4	48,4

Хулоса шуки, беда қандаласи мошни асосий экин сифатида экилганда 18,7-22,4% гача зарарласа, такрорий экин сифатида экилганда эса уларнинг зарари икки марта кўп бўлиб, ўсимликхўр қандалаларнинг зарари ўртача 42,7-48,4% ни ташкил этганлиги кузатилди.

Ш.МАХМУДОВА, ассистент,
А.ХОЛЛИЕВ, қ.х.ф.ф.д., доцент,
ТошДАУ.

АДАБИЁТЛАР:

1. Алимжанов Р.А. “Дуккакли ва дуккакли дон экинларини зараркунанда ҳашаротлар томонидан зарарланиши.” ЎзФА нашриёти. 1968.
2. Полевщикова В.Н., Сорокина В.Н. “Вредители и болезни кормовых и зернобобовых культур.” Т. «ФАН». – 1967. - С. 85-100.
3. Хўжаев Ш.Т. “Инсектицид, акарацид, биологик фаол моддалар ва фунгицидларни синаш бўйича услубий кўрсатмалар.” Тошкент. 2004 й.
4. Хўжаев Ш.Т., Саттаров Н., Мусаев Д. “Ғўзада ўсимликхўр қандалаларнинг зарари.” // “Агро кимё ҳимоя ва ўсимликлар карантини” журналы. Тошкент, 2017.-№2.-Б. 35-37.
5. Холлиев А. “Дуккакли дон (нўхат, ловия, мош) экинларининг асосий зараркунандалари.” “Агро илм” журналы. Тошкент, 2014.-№ 4(32).- 45-46.